

EN FORTÆLLING OM SKABELSEN, HISTORIEN OG SKÆBNEN

– et essay

Af Per Bregengaard

At “de store fortællinger er døde” og “historien er slut” er efter min opfattelse relevant ideologi for et borgerligt 21. århundrede, men ikke for et socialistisk.

Arbejderhistorie handler derfor også om refleksioner over arbejderbevægelsens store, meningsfulde fortælling om skabelsen, historien og skæbnen. At beskæftige sig med arbejderhistorie skal således ikke begrænse sig til en videnskabelig udforskning af arbejderbevægelsens historie og formidling af resultaterne.

Arbejderbevægelsens store fortælling bliver aldrig entydig, den bliver aldrig forhandlet færdig, og den må forandre sig under indtryk af tidsånd og samfundsudvikling. Alligevel bør vi give os i kast med opgaven. Ærindet med artiklen er i form af et essay at begrunde og overveje et bud på en sådan fortælling med relevans for socialister i det 21. århundrede.

En væsentlig præmis for den historiske fortælling i det 21. århundrede er den øgede individualisering, der på godt og ondt præger samfundet. Det betyder, at den enkelte (eksempelvis læseren) ikke kun tilegner sig fortællingen, men i højere grad skal være og fremstå som en bevidst skaber af den, og at forbindelsen mellem den enkelte og historien må tydeliggøres.

Fædrelandshistorien er i opløsning, selvom ikke mindst den borgerlige regering krampagtigt holder fast i den med sin kanon-tænkning. Men hvordan får vi på en gang indfanget fællesskabet, fællesskaberne og mangfoldigheden i samfundet og endog indskrevet den historiske arv fra arbejderbevægelsen?

Mennesket er en del af naturen. Den sætter sit præg på historien og har del i vores skæbne. Indsigt i naturen bliver med de klimatiske og andre udfordringer, vi står over for, en nødvendig del af vores historiske dannelse.

Jeg ved, at jeg har begivet mig ud i et halsbrækkende projekt, der vil og nødvendigvis skal meget på en gang. Mit håb er at inspirere til en diskussion af det. – Jeg vil begynde begrundelsen med en historie om min mosters død.

Moster Nittes død

Jeg havde en moster. Nitte blev hun kaldt. Hun adopterede to små børn fra Thailand. De havde begge både negroide og asiatiske træk. Adoptionen var usædvanligt, for hun var enlig og i begyndelsen af fyrrerne. Knap et halvt år efter døde moster Nitte af tuberkuløs lungekræft. Min mormor og morfar levede den gang.

Jeg husker fra begravelsen især mine ulykkelige bedsteforældre. Kaffen drak vi i Nittes hus, og min mormor forklarede os med tårer i øjnene, at Nitte var kommet til verden med en forsejlet opgave: At frelse to stakkels forældreløse børn fra en forfærdelig tilværelse i et fattigt land. Det var hendes bestemmelse eller skæbne. Nitte havde gjort, hvad hun skulle gøre i sit liv. Og børnene forblev i Danmark.

To børns ankomst og et dødsfald. Min mormor skabte sig en enkel og meningsfuld fortælling eller historie om livet og sit barns død. Historien var forbundet med den store fortælling om den gode Gud: himlens, Jordens, naturens og menneskets skaber og skaberen af vore skæbner, som vi i særlige øjeblikke kan få åbenbaret.

Jeg ved ikke, om det var det, der foregik i min kære mormors hoved. Men vi vil ofte gerne, at begivenhederne selv ordner sig i en forklaring, som skaber en historie. En meningsfuld fortælling lindrer lidelser, skaber overkommelighed, mod eller glæde. Den er god at leve med. Jeg ønsker at have en sådan fortælling, der som en bibel fanger skabelsen og skæbnen og den mellemliggende udvikling. Den mellemliggende udvikling kalder vi også historien.

Den lille historie om en episode som to børns ankomst og et dødsfald er – ofte ubevidst – en del af en stor fortælling om alt. Jeg fornemmer, at min mormor så sådan på det, og har derfor sat den lille fortælling ind i den store religiøse. Mit mål er at skabe en politisk fortælling

Udfordringen

Det er en udfordring at ville sammenfatte en

stor politisk fortælling om alt: skabelsen, historien og skæbnen, så jeg ser mig selv i fortællingen og inspirerer læseren til at se sig selv, sit liv og sin skæbne, i dette lys. Min fortælling skal lede til en forståelse, der forsøger at indfange en mening med det det hele:

Universets, Jordens, livets, menneskets og det menneskelige samfunds skabelse. Hvorfor er jeg her?

Den historiske udvikling, vi er et resultat af. Hvem er jeg?

Vores skæbne, hvor blikket er rettet mod den fremtid, vi er med til at forme. Hvad gør jeg?

Min beretning om skabelserne er uden en skaber, men drejer sig alligevel ikke om rene og skære tilfældigheder. Jeg leder efter årsager og skaber en mening. Sådan er det også med historien.

Skæbnen er for mig at se ikke nødvendigvis bestemt på forhånd. Vi er ikke skæbnens viljeløse ofre som i min mormors myte om moster Nittes bestemmelse. Skæbnen er ikke styret af en blind kraft og heller ikke af en kraft, jeg er uden andel i, selvom jeg ikke er herrer over den. Skabelsen og den historiske udvikling sætter til hver en tid nogle rammer for min skæbne.

Målet med mit projekt er at skabe en tydelig forbindelse mellem den enkelte og fortællingen ved at møtte den med perspektivering. Det er en vanskelig sag. Jeg kan nærme mig den gennem en opmærksomhed på de forskellige identiteter, vi inddrager i formuleringen af vores jeg-opfattelser.

I løbet af fortællingen skal man kunne se og forhåbentlig udvikle sig som en retfærdig og fornuftbetonet humanist, engageret demokrat, social socialist, politisk og økologisk sindet forbruger, bevidst arbejder, kritisk intellektuel, stolt kvinde, respektfuld mand eller andet.

Et slangefilter i hjernesuppen

Fred være med min mormor og hendes livsopfattelse. Jeg ville bestemt ikke tage den fra

hende, og ingen drømte om at gøre det, men hendes historie skyggede for verden, som den er – vil jeg påstå.

De to børns mor synes at være en fattig pige fra landet, der blev ført ud i prostitution af kyniske bagmænd. Muligvis var hendes forældre efter en fejlslagen høst klemt af ågerkarle, der krævede pigens arbejdskraft i Bangkok som rente og afdrag på lån.

Børnenes far eller fædre var sandsynligvis soldater på orlov fra Vietnam-krigen. Her kæmpede mange amerikanske sorte unge mænd, der havde valget mellem en kriminell løbebane eller dødens håndværk, hvis de på det tidspunkt overhovedet havde et valg på grund af værnepligten.

Jeg kan udvikle denne fortælling ved at se på min mosters lungecancer. Man kan være arveligt belastet, men fine partikler fra cigaretrøg, bilers udstødning og store og små problemer i livet og samfundet bidrager til antallet af ofre for denne forfærdelige sygdom.

Nitte og den thailandske kvindes børn kunne have fået og skabt sig en anden skæbne, hvis...

Et væld af begivenheder bag to børns ankomst og et dødsfald – for blot at tage dette som eksempel – er blevet sammenlignet med orme. Ormene kan vrimle frem af den lille nære omverden i form af tilværelsen som prostitueret eller soldat i Vietnam. Begivenhedernes orme kan også være fra den store verdens politiske spil, militære strategier og økonomiske interesser.

For historikeren Faruk Bey i den tyrkiske forfatter Orhan Pamuks roman "Tavshedens Hus"¹ udvikler begivenhedernes orme sig til afskyelige giftslanger, som myldrer rundt i hans hjernevindinger, så hovedet er ved at sprænges. Sådan kan det føles, når hjernen arbejder på højtryk i vilde spekulationer over min egen, andres og verdens skæbne.

Begivenhederne ordner sig ikke. Historien synes konstant at skygge for verden. Han når til, at befriet fra historien kan vi se verden, som den er: en fuldstændig uoverskuelig mængde af begivenheder i form af et kaotisk levende slangefilter i hjernesuppen.

Nogle gange, når jeg spekulerer, kan jeg se mig selv i Faruk Bey. Hans eller rettere forfatterens inspirerende fortælling om historien glider således ind i min.

Mit hoved vil historien, der indkredser skæbnen. Men historien er for mig også en lidenskab med lyst. Når det er en forunderlig lyst at skabe den, dukker et andet billede af mine tanker op end orme og slanger. At skabe historien er som at gå på oplevelse i et impressionistisk prikmaleri.

Et impressionistisk prikmaleri er set tæt på et meningsløst virvar af prikker. Bevæger man sig langsomt på afstand, skabes et landskab gennem overblikket, der giver forståelse og identitet. Identiteten opstår, når jeg går ind i og bliver en del af landskabet.

Historien er en orden, der skabes i arbejdet med at lægge afstand uden at miste tilknytningen. Er jeg langt fra begivenhedernes prikker og mangler de i et voldsomt omfang, så er min opgave at konstruere dem med fornuften for på den måde at skabe et meningsfyldt landskab.

Jeg vil gerne værne om det kaotiske syn, at det gælder for alle historier, at de skygger for verden, sådan som den er. Men jeg vil også – endog med både fryd og alvor – forfølge historien. Jeg tror, mennesker har vanskeligt ved at leve – et godt, værdigt og meningsfyldt liv – uden historien.

Historien gør os til mennesker, så der er mening med det. Den giver os en jeg-bevidsthed, altså et billede af os selv og vores mission i tilværelsen. Vi får og skaber os en mere eller mindre helhedspræget opsamlende identitet.

Sandheden i historien

Mennesker søger at gribe verden med en historie. Vi forsøger at forstå de andre, os selv og vores skæbne. Vi får begreb om verden, forholder os til verden og griber ind i verdens gang. Vi finder det menneskeligt mulige. Fortællingen kan vakle, bryde sammen og genskabes.

Jeg vil ikke have min mormors religiøse

tro, men min egen politiske historie. Min fortælling skal kendetegnes ved at bygge på viden og forståelse frem for en tro på, men naturligvis kan det være vanskeligt at lave et skarpt skel mellem viden og tro, selvom skellet også vil præge min fortælling.

I arbejdet med historien ser vi forandringer, sætter spørgsmålstejn ved selvfølgeligheder, det naturlige og evige. Jeg har ikke monopol på historien. Den skal kunne anfægtes i en diskussion af mine overvejelser og gengivelse af de spor, fortiden har efterladt i form af levn og kilder. Man skal med kritisk sans og fornuft kunne angribe min histories skyggen for verden, sådan som den er. Den adskiller sig på den måde fra enhver religiøs tros evige sandheder.

Selvom det, der skete, ikke længere er, er der afsatte spor at forholde os til. En søgen efter sandheden indgår derfor som et væsentligt kriterium i fortællingen. Den er ikke ren spekulation og fornuft. Men historiske fakta hober uforklaret op i en tidsmæssig rækkefølge må aldrig blive et mål i sig selv. Det gør historien meningsløs. Det meningsfyldte dannes gennem vores forklaringer og fremstilling af perspektiverne for os.

Besvarelsen af spørgsmålet om det sande i en meningsfuld historie kan aldrig blive besvaret med sandheden, for enhver meningsfuld historie kan ikke eksistere uden at være et produkt af os: dens skabere. At vi er forskellige, lever under forskellige forhold og i en bestemt tid, gør historierne forskellige.

Man siger, at hver generation må skrive historien om for at gøre den meningsfuld. I den forstand er al historie samtidshistorie. Vi bevæger os, og verden forandres med tiden. Vi er på en gang historiens skabere og et resultat af den. Fortællingen kan ikke løsrives fra netop vores skæbne, fra netop den situation, vi er i. Man kan ikke slippe ud af historien og svæve over den som en fugl eller rettere en gud.

Min historie skal være et meningsfyldt holdepunkt, der kan diskuteres med indsigt, så holdepunktet hverken blafre eller stivner. Hvis alt var lige sandt og alle meninger lige gode, ville holdepunktet blafre. Historien må

heller ikke stivne, for dens natur er at flyde. Alle historier må hele tiden afprøves med modstillinger. At kunne tvivle er en gave til at komme videre og skabe noget bedre og mere relevant.

Historien skal være noget personligt og individuelt, ellers rører den os ikke. Men historien er ikke kun noget personligt og individuelt. Den går uvilkårligt ind i en større fortælling, og fortalte og formidlede historier kan blive fælles gods og sandheder til fællesskabets bedste. De er med til at definere, hvad der er godt og ondt. De er med til at indskrive ønsker til fremtiden i vores fortid.

Andres historier væves ind i de personlige og rører ved "min mening". De er med til at skabe en større og mere fælles sandhed og fælles definitioner af det gode. Det sker, fordi mennesker forhandler historierne og deres tolkninger med hinanden både i det daglige nærmiljø, i politiske diskussioner og i videnskaberens verden.

På den måde opstår historier, der skaber fællesskaber mellem mennesker, der på godt og ondt begrunder opførsel og handlinger, og som skaber store forandringer.

Historien som domstol

Historie antager let karakter af en domstol over fortiden for at skabe retningslinjer for fremtiden. Man skal lære af sine fejl og det udmærkede.

Vi elsker at gøre os til dommere over historien, og vi kan ikke andet, hvis den skal være identitetsdannende og have opbyggelige aspekter. Men det er alligevel vigtigt at gøre sig klart, at tidligere tider, andre kulturer end og andre mennesker må bedømmes ved at inddrage deres forudsætninger. Respekt skal derfor være en del af fortællingen.

Vi har vanskeligt ved at sætte os i andre menneskers sted, når vi ikke er de andre, og det konkrete kendskab måske er endog meget begrænset. Hvad forstår vi dybest set af dem? Det er et problem at løsrive historien fra tid og sted. Men vi må alligevel gøre det, hvis vi vil have med historien at gøre.

Afgørelser ved en mere eller mindre forstående historisk domstol er langt fra hele meningen med historien, men dog en del af den. Hvis vi ikke passer på, havner vi let i facitlister, hvor man lader ude af betragtning, at både magtforholdene, verden og fortolkningen af historien ændrer sig. Advarslen mod misbrug til facitlister er en vigtig indgang til at beskæftige sig med Marx og Engels.

Marx og Engels

Marx og Engels har del i min historie. Deres videnskab har en menneskelig hensigt. De vil forandre verden til socialistiske fællesskaber. De vil et samfundssystem, hvor folkets fælles eje og demokratiske beslutninger erstatter den private ejendomsret og sikrer størst mulig social lighed.

Jeg vil på bedste vis argumentere for, at Marx og Engels' fortælling ikke er lige gyldig for vores historie. Jeg tillader mig med et "vores historie" at trække læseren med ind i historien, – og den vil være meningsløs at nedfælde uden en læser.

Marx og Engels er store forfattere bag socialismens idéverden, men de skriver ikke meget om, hvordan de forestiller sig fremtidens socialistiske samfund. De beskæftiger sig meget mere med historien, der går forud. I 1848 udgiver de "Det kommunistiske Manifest".

Manifestet er et politisk program, som fortæller, at historiens skaber er menneskene og deres forening i samfundet, og alle hidtidige samfunds historie er en klassekampens historie. Fri mand og slave, patricier og plebejer, baron og livegen, lavsmester og svend, kort sagt: Undertrykkerne og de undertrykte har altid – enten åbenlyst eller mere skjult – kæmpet mod hinanden. Denne kamp har forandret samfundene og skabt udvikling.

I det moderne kapitalistiske samfund, forklarede Marx og Engels dengang, spalter samfundet sig mere og mere i to store fjendtlige lejre: En arbejderklasse, der skaber værdierne og lever af at sælge arbejdskraft til et borgerskab, der ejer virksomhederne. Industriens udvikling fremmes viljeløst og modstandsløst af

borgerskabet, da den enkelte virksomhedsejer eller kapitalist hele tiden går efter, hvad der giver størst mulig fortjeneste.

Industriens udvikling skaber arbejderklassen og graver derfor borgerskabets egen grav. Arbejderne vil overtage produktionen og fravriste borgerskabet al kapital.

"I stedet for det gamle borgerlige samfund med dets klasser og klasse modsætninger får vi en sammenslutning, hvor den enkeltes fri udvikling er alles fri udvikling". "Arbejdere i alle lande foren jer", lyder den flammende opfordring.²

I Danmark er Manifestet gennem årene blevet trykt i mere end ¼ million eksemplarer og i hele verden i millioner og atter millioner. At læse Manifestet og snakke om dets forståelse af verden og historien er og har været uhyre meningsfyldt for mange mennesker.

Med denne fortælling har mennesker i en eller anden situation pludseligt eller efter moden overvejelse set meningen i begivenhederne og for de mest overbeviste måske meningen med deres liv og skæbne. Det er identitetsskabende.

Manifestet har givet dem et hjem og en rolle i historien: Vi er en del af en bevægelse. Fortiden forklarer, at fremtiden ligger i vore hænder – ikke i de andres. Det giver mod og vilje – også til at rejse hovedet, når man har lidt nederlag i sit arbejde og sin kamp for arbejderklassens og socialismens sag.

Svigerfar og far

Svigerfar, Westy var læderarbejder – porteføljemager hedder det, når det skal være fint – indtil arbejdspladserne flyttede til udlandet, og de få tilbageværende arbejdsgivere alle havde ham på den sorte liste over uromagere. Siden blev han sygehjælper. Han har aldrig været medlem af noget politisk parti. Og jeg tror aldrig, han fik læst Manifestet.

Avisen og en sjælden gang digte var læsestoffet. Han var mere til at fotografere, male og spille på trompet. Men ingen i familien kunne som han kommentere og rase over

grådige arbejdsgivere, der stjæler med arme og ben. De forstår kun magtens sprog. Han slog på arbejdernes sammenhold og havde i øvrigt ikke meget tilovers for politikere og pampere. Arbejderklassen skulle have frit løb.

Arbejderklassen var levende for ham. Han identificerede sig med den og kunne sin historie uden at have læst sig til den. Den levede meningsfuldt i hans miljø og skabte klassens fælles skæbne.

Men den klassiske fortælling om arbejderklassen har det dårligt, nogle vil endog sige, at den er døende i Danmark og andre dele af den udviklede verden. Det skaber rodløshed, søgen og nye vinde fra højre.

Min far er til bøger og ligner på den måde ikke Westy. Far læste de socialistiske klassikere som ung studerende umiddelbart efter krigen og er stadig ude på venstrefløj og internationalist. Det er måske uretfærdigt, at han kommer til at præsentere en anden af de store fortællinger: fædrelandshistorien. Fædrelandshistorier har på samme måde som bibelhistorier og de socialistiske klassikere fostret hjælp-somhed og frigørelse, men også had og undertrykkelse.

Det er vanskeligt at finde en fædrelandshistorie med samme status som Manifestet i sin tradition. Der er imidlertid danske fædrelandshistorier, som her i landet har gjort indtryk og har haft mindst lige så mange læsere som "Det kommunistiske Manifest".

I 12-årsalderen havde min far tandpine en dag, hvor familien besøgte morbror Frede. Min far kunne ikke spise og fik derfor en pille for at dulme smerten og en bog at læse i for at bortlede tankerne fra den dårlige tand.

Det var morbror Fredes svigerfar, første-læreren i Kirke Stillinge, som ovre på skolen hentede Nikolaj Nielsens "Danmarkshistorie fortalt for børn" – anbefalet af undervisningsministeriet 1889, autoriseret af Københavns Skoledirektion. Eksemplaret er fra toogtyvende oplag trykt i 1930. Jeg har fået den lille bog, som var anledningen til, at min far senere blev historielærer. Ikke alene bogen, men også interessen for historie er gået i arv til mig.

Min fars Danmarkshistorie handler om

Danmark, som for mange tusinde år siden dukkede op af havet. I lange tider var landet dækket af et uhyre islag, som var gledet ned over det fra de skandinaviske bjerge. Efter isens forsvinden voksede planterne lidt efter lidt frem af Danmarks jordbund, og senere fandt også dyr og mennesker vej dertil. Her slutter tilblivelsen, og historien tager sin begyndelse.

Fortællingen er pænt ordnet efter kongerne så langt tilbage, som det er muligt. Historien handler om deres, men også andre store danske mænds lederskab og forskellige personligheder. Vort lands – ledernes og folkets – sympatiske kamp mod vore fjender indtager en fornem plads i bogen uden dog at glemme historien om lykken ved fremskridt og frihed.

Dette fangede min far som stor dreng og gav ham en historie og historie som et fag.

Fædrelandshistorien

For de fleste store børn har bogen nok være møjsommeligt pligtlæsning affødt af lærernes krav i deres overhøring. Årstal og begivenheder har ungerne glemt efter timen, men pointen har kunnet fastholdes til at tolke begivenhederne i den store verden og politikken.

Fædrelandshistorien er ikke en rigtig utopi, men i det mindste forestillingen om et nationalt fællesskab. Den gav identitet som dansker og viljen til at kunne lide afsavn for, at nationen kunne overleve. Skæbnefortællingen om fædrelandet gav viljen til, at unge mænd kunne ofre livet på slagmarken, og målet kan hellige midler.

Nikolaj Nielsens Danmarkshistorie er ikke en svulstig nationalistisk bog. Om optakten til slesvig-holstenernes oprør og Treårskrigen (1848-51) hedder det, at dansk og tysk stredes med hinanden uden at forstå, at hvert parti for sig havde en hel del ret i sine krav. I 1864 stormede fjenderne i uhyre skarer Dybbøl Skanser i Sønderjylland. Der opstod en heftig og blodig kamp. De danske forsvarede sig med stort heltemod, men måtte vige for den store overmagt.³

Danskerne får bogen igennem mange plus-ord, mens fjenden er neutralt beskrevet.

Mange store fælles fortællinger går i glemmebogen. Enkelte bliver stående, læses ind i nye situationer og skrives om af næste generation. Det er et par hundreder år siden, at nationen begyndte at blive væsentlig for mange danskere og andre europæere og bidrage til den enkeltes identitet. I min fars historiebog er der tydelige spor af den kongehistorie, som er forgængerer for fædrelandshistorien.

Fædrelandshistorien er erstattet af fortællinger om kampen mellem samfundssystemer og menneskesyn. Den lever mest i form af en reaktion mod det nye. Spørgsmålet er, om vi med globaliseringen, ind- og udvandring og hyppige ophold i andre lande skal placere fædrelandskærligheden på historiens mødding, eller om vi skal forsøge at opdyrke anderledes sider af den historie i talen om etnicitet.

Fædrelandskærligheden er i sin praksis gruppeegoisme, om end nationen føles som noget større og mere ophøjet end summen af de enkelte individer. Fædrelandet lever i den fælles historie om solidariteten og prøvelserne gennem skiftende tider.

Solidaritetens mange former

Solidaritet kan gå i mange retninger og gradbøjes. Det gælder såvel for fædrelandskærligheden som for kristne, muslimske og andre religiøse fællesskaber og for arbejdersolidariteten. Solidaritet kan have form af en stærk gruppeegoisme eller antage en mere næstekærlig eller altruistisk karakter.

Vi er mange, der med vores fortællinger søger at fremme denne godhed på bekostning af gruppeegoismen. Vi vil medborgeren, der tænker længere end til sig selv. Vi vil verdensborgeren. Reglen er dog – også for mennesker, der ønsker sig noget andet – at mennesker, jeg deler vilkår, skæbne og anskuelser med, står mig nærmere end andre.

Nationer, undertrykkere og de undertrykte har anvendt historierne til at sætte deres magt igennem i solidaritetens navn. Fortællingerne har på godt og ondt blændet mennesker og forhindret dem i at se, hvordan verden er. Hi-

storien er altid en kritisk tanke værd. Tvivlen er vores nådegave.

Historien er en kritisk tanke værd, fordi den er et våben i kampen om fastholdelse og udvikling af samfund og verden. Mål og pointer har givet ret til og er blevet brugt som argumenter for at anvende nyttige midler, som er i dyb modstrid med målene.

Opløsningens tidsalder?

Marx og Engels skriver i Manifestet om, hvordan borgerskabet – kapitalistklassen – har spillet en revolutionær rolle i historien: At den har skabt konstante omvæltninger i samfundet. De fortsætter:

“De stadige omvæltninger i produktionen, de uafbrudte rystelser af alle sociale tilstande, den evige usikkerhed og bevægelse udmærker borgerskabets tidsalder frem for andre. Alle faste, indgroede forhold med tilhørende ærværdige forestillinger og meninger bliver opløst, og de nye, der dannes, bliver forældede, inden de når at stivne. Alt fast og solidt fordufter, alt helligt bliver klædt af, og menneskene bliver endeligt tvunget til at se nøgternt på deres egen stilling i tilværelsen, på deres indbyrdes forhold”.⁴

De to ærværdige herrer mener, at de historiske forandringer gør, at intet længere kan skjules: Historien er ved at ordne sig på en måde, så den skildrer verden og skæbnen, sådan som de er. Det er befriende, at hastige forandringer gør, at en eksisterende identitet er vanskelig at fastholde og konstant underkastets forandringer.

Jeg håber, at historien er ved at ordne sig, og min fortælling kan være et bidrag til afklaringen. Men det er ulig lettere at nikke gendende til opløsningen af den identitet, der skabes af de små og store fortællinger – inklusiv Marx og Engels’.

Hvad vi er blandt andre

Jeg ER en bregengaard, nørrebroer, dansker, politisk engageret, ateist, socialist, lærer, (æg-

te)mand og tilhører menneskeslægten, og jeg er ganske meget andet, som indgår i og danser min jeg-bevidsthed. Mellem jeg'et og menneskeslægten indgår vi i mange fællesskaber, kulturer og historier.

Identiteten kan i nogle sammenhænge beskrives med et enkelt ord, i andre må vi bruge sammenstillinger af ord, f.eks. dansk socialist eller muslimsk dansker. Man taler om en bindestreghidentitet, hvis denne dobbeltheden er stærkt følt.

En identitet giver os et tilhørsforhold og en skæbne. Vi får en følelse af, hvad vi er blandt andre. Identitet skaber en jeg-fasthed, der gør os målrettede.

Identiteten definerer samtidig andre som én af vore egne eller en fremmed. Definitionen af den anden person som det ene eller andet afhænger af tid, sted og situation, der er bestemmende for, om jeg er solidarisk, fjendtlig eller ligeglad.

Tilhørsforholdet defineres ud fra meget forskellige fælles træk: slægtskab, race, etnicitet, nationalitet, sprog, madvaner, geografi, religion, ideologi, erhverv, klasse, køn, seksuel orientering og en tilknyttet historie, der giver det mening. Nogle gange ligner – eller er – det noget, man selv skaber eller vælger, mere end noget man fødes ind i.

Nogle opfatter det som karakteristisk for vores såkaldte postmoderne samfund, at individet skaber sig selv og vælger sine normer, identitet og historie. Det ligger i den såkaldte individualisering.

Mange og ikke mindst mænd vælger deres fodboldklub og identificerer sig mere med den end deres klassetilhørsforhold, når man spørger dem. I mange sammenhænge kan man vælge mellem flere identiteter med tilhørende normer afhængig af dagen og vejen.

Man kan også sige, at personen viser forskellige sider af sig selv alt afhængig af situationen og gennem dette markerer, hvem hun er med og imod – personligt, kulturelt, politisk. Begreberne identitet og rolle kan flyde sammen.

Forbindes træk med tydelige eller underforståede bindestreger, forstærkes sammenhæ-

gene, eksempelvis dansker, med sprog, udseende og religion. – Der er næppe tvivl om, at manges betoning af historien om Danmark som et kristent land er eksploderet gennem de senere år. Parallellen er den øgede vægt på islamiske ritualer blandt nogle af de etniske minoriteter.

Det sorte Album

Romaner er ofte gode til at skildre forandringer og konflikter med en særegen nærværende klarhed. Det gælder eksempelvis den pakistansk-engelske forfatter Hanif Kureishi i 'Det sorte Album', hvor hovedpersonen Shahid er en ung andengenerationsindvandrer af pakistansk herkomst:

“Papa og de andre fra hans generation med deres engelske accenter, udenlandske eksaminer og britiske snobberi opførte sig, som om deres eget folk var mindreværdigt...

Når Papa hjemme i England blev spurgt om sin tro, kunne han godt lide at sige: “Ja, jeg har en tro. Den går ud på at knokle røven i laser!”

Shahid og Chilli havde ikke lært ret meget om religion... Men nu var Shahid bange for, at hans uvidenhed ville betyde, at han ville komme til at befinde sig i et ingenmandsland. Nu om stunder insisterede alle på retten til deres identitet og på at realisere sig henholdsvis som mand, kvinde, bøsse, sort, jøde. De overdrev alle hver især de respektive træk, som om de ikke ville være menneskelige, hvis der ikke var hæftet en klar og tydelig mærkat på dem. Shahid havde også gerne villet tilhøre sit eget folk. Men først blev han nødt til at kende dem, kende deres fortid og finde ud af, hvad de håbede at opnå”.⁵

Samfund har ud fra en bindestregssynsvinkel altid været multikulturelle. Og mennesker har altid mere eller mindre vellykket håndteret at leve og fungere sammen på trods af kulturelt betingede forskelle i livssyn og traditioner. Historier har været med til at binde sammen på tværs af skel. Fædrelandshistorien har

rejst sig over classeskellene. Arbejderklassens internationalisme er et angreb på de nationale og etniske skel.

Frigøres det enkelte menneske fra de gamle bånd, sprænges den historie, de normer og værdier, der binder mennesker til hinanden og binder individet til sig selv gennem sin identitet. Det gælder blandt andet for 'det gamle Danmark', som Dansk Folkeparti spiller på, men er især alvorligt for mange etniske mindretalskulturer. Og de etniske mindretalskulturer karakteriserer mere end andre fremtidsperspektivet i den globale udvikling.

Springet er stort, og situationen er sårbar for mindretal, der er ved at vinde fodfæste et nyt sted og i nye sammenhænge. Det giver reaktioner. Og jeg tror ikke på, at usikkerhedsmomenterne forbundet med kulturel opløsning i sig selv er en god basis for udviklingen af det selvverd, der er en betingelse for den åbenhed, integration kræver.

Hvis vi fortsætter i rillen fra 'Det sorte Album':

"Han troede på hvad som helst; han troede ikke på noget som helst.

Hans eget selv forbandede ham i højere og højere grad. Den ene dag kunne han lidenskabeligt føle én ting, den næste dag det modsatte. Andre gange ændrede midlertidige tilstande sig fra time til time; nogle gange kolliderede de fuldstændig og blev til rent kaos. Når han vågnede, kunne han nogle gange være fyldt af en bestemt følelse: Hvem ville det vise sig, at han ville være denne dag? Hvor mange indbyrdes stridende sider af sit jeg, havde han i sig? Hvilket var hans virkelige, naturlige jeg? Kunne man i det hele taget tale om noget i den retning? Hvordan skulle han vide det, når han stod over for det? ...

Han var fortabt i et rum af ituslåede spejle, hvor skæve refleksioner blev sendt tilbage mod evigheden, og han følte sig fuldstændig følelsesløs. Hans instinkt var at flygte, at finde nogen at snakke med. Selv Chilli ville være bedre end ingen".⁶

En modvægt til individualiseringen

De og vi er ude at svømme. Nogle taler om, at samfundsudviklingen er ubønhørlig og fører til øget individualisme. Flere og flere forhold bliver påvirket af markedet og dets filosofi om, at den enkelte frit vælger mellem livets goder og værdier. Der sker en øget individualisering og kulturel frisættelse, som det benævnes.

Tidligere følte man sig lænket til sin skæbne. Hvad kunne man stille op imod den? For mange er problemet i dag det modsatte. Alt bliver let gjort til min egen skyld. Det er en grum og ensom ting at bære rundt på, og enhver historie bliver meningsløs.

Svaret er, at vi må skabe os en mening i tilværelsen og modvirke den egoistiske form for individualisme, der kan være, men ikke nødvendigvis er en konsekvens af individualiseringen. En ny historie skal skabe modvægt. Men den må ikke være reaktionær, for den skal også fange det ny.

Fortællingen skal tale til mennesker, der frivilligt eller nødtvunget bryder op fra det hjemlige for at slå sig ned i en ny social sammenhæng eller et nyt geografisk sted, hvor mulighederne synes større eller mere spændende. Den skal rumme mangfoldigheden, fordi vi mødes og blander os, og nogle får børn sammen på tværs af tidligere skel.

Vi løsriver os, vælger hver især og finder os selv. Den fælles identitet og dermed et 'os' og et 'dem' opløses. Integrationsproblemerne opløses således i det globale, postmoderne samfund. Vi må anerkende en verden befolket af fremmede og den fremmede i os selv – dermed bliver ingen fremmed!? Vi er verdensborgere. Men hvad vil det egentlig sige?

Hvis man er ven med alle, har man dybest set ingen venner!? Solidariteten, samfundet og dermed grundlaget for tolerancen er forsvundet. Tolerance er uløseligt forbundet med værdier og kan ikke eksistere uden værdier.

Begrebet tolerance har sin oprindelse i latin: tolerare, at tåle eller udholde. At kunne tåle eller udholde andres mening, religiøsitet eller kultur lyder umiddelbart ikke så pænt –

med mindre man tænker i værdier og stiller det i modsætning til en værdimæssig ligegyldighed. Når forskellige grundlæggende værdier får en lige gyldighed bliver de i virkeligheden ligegyldige. Når noget er ligegyldigt, er der intet at tolerere.

Sådanne overvejelser over solidaritet, tolerance og værdier og postmoderne betragtninger over, hvor verden bevæger sig hen, bliver ofte vidtløftige, og en udvikling mødes altid med reaktioner mod opløsningen af det hidtidige.

Det er imidlertid relevant at stille sig følgende spørgsmål:

Kan en ny historie forme grundlaget for et solidarisk, rummeligt, multikulturelt præget måske ligefrem socialistisk fællesskab baseret på demokrati og menneskerettigheder?

Vil den historie med disse værdier være stærk nok til at erstatte det gamle kit, der binder os sammen i forskellige fællesskaber? Det gælder måske i særlig grad blandt indvandrere og flygtninge og deres efterkommere, hvis tilværelse og vante ramme ofte må forekomme særlig truet.

Men man kan også spørge, om Danmark og andre nationer kan klare udfordringen og et markant opbrud i den basis, vi som nationer hviler på? Er blandt andet daginstitutioner, skoler og klubber stærke nok til at være måske de vigtigste omdrejningspunkter i en omfattende forandringsproces og skabelsen af fælles fortællinger?

Rigtige liberalister – og det er ikke Lars Lykke, Anders Fogh & co. – hylder et rummeligt, multikulturelt samfund som et ideal. Samfundet defineres ved hjælp af individernes rettigheder formuleret som nogle spilleregler. Medborgerskab er en indholdstom procedure og ikke et værdimæssigt fællesskab. Den enkelte kan leve sit eget private liv fri for ydre indblanding. Livsmål krymper til en ren individuel størrelse.

Efter min socialistiske opfattelse er det liberalistiske samfund hverken ønskeligt eller muligt. Liberalister bidrager snarere til sam-

fundets sammenbrud. Det begrænser min frihed, at livsmålene må nøjes med den individuelle ramme.

Den liberale forestilling er ikke mulig. Vi indgår alle i et samfund og er på godt og ondt afhængige af hinanden. Selv et begrænset menneskeligt samkvem har et værdimæssigt grundlag. Kravene til de fælles værdier vokser, hvis man ønsker et samfundsmæssigt fællesskab. Og endelig kan man stille sig spørgsmålet, om det er ønskeligt kun at tåle, at andre er her, i stedet for at forholde sig til dem som medmennesker?

Fællesskaberne er i krise og under opløsning, hævder nogle og ser det som en historisk sandhed. Liberalister kan fejre det som frihed. Men er det ikke blot et udtryk for, at deres ideologiske fortælling er i offensiven og får for lidt modspil?

Muligvis er krisen først og fremmest betinget af, at fællesskaber forandrer sig fra at være baseret på underordning og underkastelse under en gud, et fædreland eller klassens og partiets ledere til i højere grad at forudsætte alles personlige aktive og demokratiske medvirken. Vi marcherer ikke længere i takt på kommando. Det naturlige eller sædvanlige bliver til et valg, der kræver (politisk) vilje.

Individualismen har også et positivt aspekt, når den omsættes til frit tænkende og handlende borgere. Frihed forudsætter stærke, individuelle mennesker. Kun i den borgerlige liberalistiske ideologi er frihed og individualisme identisk med egoisme. For socialister handler det med Marx og Engels' ord om, at vi får "en sammenslutning, hvor hver enkelts fri udvikling er betingelsen for alles fri udvikling"⁷.

Vi er måske mere end tidligere blevet deltagere i skabelsen af historien gennem traditionernes opløsning.

Kapitalismens fremskridt og økosystemet

Jeg går fremtiden i møde, men ikke uden skepsis. Det er vel grunden til arbejdet med min fortælling. Marx og Engels var anderledes besat af udviklingen i deres tid. Frem-

skridt i udviklingen af produktionen ville føre til målet.

I Manifestet skriver Marx og Engels begejstret om, hvordan borgerskabet i den tid, det har været den herskende klasse har “skabt produktionskræfter, der i deres kolossale omfang overgår, hvad alle tidligere generationer tilsammen har frembragt. Undertvingelse af naturkræfterne, maskineri, anvendelse af kemien i industri og landbrug, dampskibsfart, jernbaner, telegrafi, opdyrkning af hele verdensdele, floder gjort sejlbare, hele befolkninger stampet frem af jorden – hvilket andet århundrede anede, at der slumrede sådanne produktionskræfter i det samfundsmæssige arbejdes skød”.

Og således fortsætter det, hvorefter de skriver:

“Det moderne borgerlige samfund, der har fremtryllet så vældige produktions- og samfærdselsmidler, ligner troldmanden, der ikke længere er i stand til at beherske de underjordiske magter, han har manet frem”.⁸

Borgerskabets eller kapitalistklassens samfund er ved at sprænges. Det skaber en arbejderklasse og fostrer nye ideer, som den herskende klasse ikke kan beherske. Samfundets måde at fungere på er årsagen til, at arbejderklassens socialistiske samfund snart fødes. Sådan ser Marx og Engels på det, når de agiterer i “Det Kommunistiske Manifest”.

Vi vil uvilkårligt lægge noget andet i den voldsomme fremstilling af det vilde vækstsamfund. Vores samfund sætter naturen under et voldsomt pres. Væksten når snart sine grænser. Naturgrundlaget bryder sammen i store økologiske katastrofer, hvis vi lader stå til på samme måde som hidtil. Vores civilisation er truet, og det samme gælder arten, når vi tager de rigtig mørke, men ikke urealistiske briller på.

Et er, at borgerskabet med de voldsomme kræfter, den kapitalistiske produktionsmåde indeholder, graver sin egen grav som herskende klasse, sådan som Marx udtrykker det. Noget andet er, at samfundsformens eller mere præcist produktionsmådens konsekvenser er

en trussel mod menneskeheden og de eksisterende højtudviklede samfund.

Kapitalismen er ødelæggende for Jordens økosystem og de eksisterende klimaforhold. Den ser kun Jorden som en brakmark, der skal udnyttes. Den ser kun skoven som ubehandlet tømmer og mulige papirvarer.

Den økologiske kritik af kapitalismen er ikke fremmed for Karl Marx, da han senere skriver “Kapitalen”.

Hans hovedinteresse er udbytningen af arbejdskraften og den sociale elendighed, men han klarlægger også, “hvordan det kapitalistiske landbrugs fremskridt er et skridt videre i kunsten at plyndre ikke blot arbejderen, men også jorden. Ethvert fremskridt, når det gælder at øge dens frugtbarhed for en given periode, er samtidig et skridt videre i ødelæggelsen af de varige kilder til denne frugtbarhed”.

Han forklarer, hvordan den kapitalistiske produktionsmåde bringer “forstyrrelse i stofskiftet mellem menneske og jord, dvs. i den proces, hvor de stoffer i jorden, mennesket har forbrugt i form af næringsmidler og beklædning, vender tilbage til jorden, med andre ord den evige naturbetingelse for varig frugtbarhed”.⁹

Marx har med stofskiftetankegangen fat i et vigtigt økologisk kredsløb. Men den økologiske tankegang er først for alvor blevet udfoldet i de seneste årtier, hvor kapitalismens konsekvenser for kloden og dens fremtid er blevet krystalklare.

Tidligere var de menneskeskabte økologiske sammenbrud lokale. Mange katastrofer skyldes i dag globale forandringer, hvad enten de har deres rod i atmosfærens voksende indhold af CO₂, spredningen af allehånde kemiske stoffer eller andet. Og farten på forandringerne er enorm.

Trods menneskets uovertrufne evner til at forme vore omgivelser efter os, giver klimaforandringer og forurening hele menneskeheden alvorlige problemer.

Ikke alene årsagerne, men også konsekvenserne globaliseres. De verdensomspændende økonomiske sammenhænge, de mange og lynhurtige transportmidler og befolkningstæthe-

den bevirker, at dybt alvorlige lokale problemer og kriser spreder sig globalt. Det handler om kampen om de knappe ressourcer, flugt fra naturkatastrofer, krig, terror og fattigdom, epidemiers spredning og meget andet. Og det handler om, hvordan alt dette er spundet ind i hinanden.

Naturens plads i fortællingen

Man skal ikke bebrejde Marx og Engels, at de i Manifestet ikke tænkte som os og ikke kunne forudse vores skæbne. De var langt fra alene. De levede i en tid, som var præget af, at mennesket med den industrielle revolution overvandt de grænser, naturen hidtil havde sat.

Vores situation er en anden. Vi skal derfor have naturgrundlaget ind i vores fortælling. Vi er skabt af naturen. Vi er en del af naturen. Den sætter sit præg på historien og har del i vores skæbne. Indsigt i naturen bliver en nødvendig del af vores dannelse.

Vi skal tage et ansvar for naturgrundlaget med tanke på de kommende generationer. Det meningsfulde er ikke alene bundet af nuet, men i mindst lige så høj grad af det, vi kan give i arv som vores livsværk. Vi må se mennesket og vores indsats hver især og sammen i sammenhæng med de økologiske kredsløb og planetens klima.

Vores skæbne er at skabe en grundlæggende samfundsomvæltning. Den må indebære et anderledes syn på natur, menneske og samfund end det fremherskende. Den må indebære en revolutionering af vores økonomiske og politiske systemer, produktionsmetoder og energistrømme, levevis og forbrugssammensætning, samt magtens og godernes fordeling.

Noter

1. Pamuk især s.127-129, 178-182, 235-244
2. Manifestet s. 47
3. Nikolaj Nielsen s. 174, 185
4. Manifestet s. 29-30
5. Kureishi s. 114

6. Kureishi s. 178
7. Manifestet s. 47
8. Manifestet s. 31-32
9. Kapitalen bd. 1 s. 717-719

Litteratur

- Hanif Kureishi: "Det sorte album". Viborg: Gyldendal paperback 1996
- Nikolaj Nielsen: "Danmarkshistorie – fortalt for børn". København: Nikolaj Nielsens Forlag 1930, 22. oplag
- Karl Marx: "Kapitalen bd. 1": København Rhodos 1971
- Karl Marx og Friedrich Engels: "Det kommunistiske Manifest" i Karl Marx og Friedrich Engels Udvalgte Skrifter bd. 1, København: Forlaget Tiden 1952
- Orhan Pamuk: "Tavshedens hus". Viborg: Lindhardt og Ringhof 2000

Abstract

Per Bregengaard: A story about creation, history and faith – an essay. Arbejderhistorie 2/09, p. 67-78.

Some claim the "End of history". Modern individualism and globalism have made past beliefs in God and Country obsolete. These beliefs used to give meaning to life, struggles and history altogether. Personal tragedies could be explained by divine intervention. Coincidences could be explained by the hand of faith. National history defined the barrier between we – the nation – and the rest of the world. However, new more subtle group identities have been popular in the past year. This has strengthened the identity of minor groups but also left individuals to themselves. Could Marxism, could socialism give a new overall meaning to history? Could socialism give values which can help us in the current situation and in the future. This are some of the core questions this articles states to the historians of today.

Per Bregengaard, arbejder på en fortælling om skabelsen, historien og skæbnen med relevans for socialister i det 21. århundrede.

E-mail: per@bregengaard.d